

Мельник О.Г.
д.е.н., професор
Адамів М.Є.
к.е.н., асистент

Національний університет «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТУВАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

В сучасних умовах для українських підприємств однією із найбільш гострих проблем є доступ до фінансових ресурсів, адже в економіці спостерігається системна криза неплатежів, інвестиційні ресурси залучити складно внаслідок низької інвестиційної привабливості країни та її регіонів, кредитні ресурси також вкрай важко отримати, оскільки у банківській системі введено заборону на видання кредитів у іноземній валюті, а також створено складний механізм оцінювання та перевірки кредитоспроможності суб'єктів господарювання, який потребує, насамперед, наявності певних видів забезпечення кредитів.

Правлінням Національного банку України 25.01.2011 р. було прийнято Постанову № 23 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» (далі Постанова № 23). Ця постанова скасувала дію Положення Національного банку України «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями» № 279 від 06.07.2000 р. (далі – Положення № 279), у якому регламентувався рекомендований перелік індикаторів, за якими експерти фінансово-кредитних установ повинні були проводити оцінювання позичальників з метою встановлення рівня їх кредитоспроможності. Згідно з Положенням № 279 для діагностики фінансового стану позичальника-юридичної особи банк зобов'язаний був оцінювати такі основні економічні показники діяльності, як: платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності); фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів); обсяг реалізації; обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках, наявність картотеки неплатежів – у динаміці); склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки); собівартість продукції у динаміці; прибутки та збитки у динаміці; рентабельність у динаміці; кредитна історія (погашення кредитної заборгованості, наявність кредитів).

Варто зауважити, що згідно з Положенням № 279 комерційним банкам при діагностиці кредитоспроможності юридичних осіб дозволялось враховувати перелік суб'єктивних чинників, зокрема: ринкову позицію позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі промисловості; наявність державних замовлень та державної підтримки позичальника; ефективність управління позичальника; професійність керівництва та його ділову репутацію тощо. Основною перевагою методики, що відображена у Положенні № 279, була можливість формування на базі розрахованих показників інтегральної оцінки, за якою усіх потенційних позичальників розподіляли у 5 класів (А, Б, В, Г і Д).

Відповідно до Постанови № 23, яка втратила чинність у зв'язку із прийняттям Постанови Правління Національного банку України № 351 від 30.06.2016 р. «Про затвердження Положення про визначення банками розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» (далі Постанова № 351), банк був зобов'язаний під час надання кредиту юридичній особі оцінювати її кредитоспроможність, а також впродовж терміну дії договору періодично діагностувати платоспроможність боржника. Варто зауважити, що Постановою № 23 було передбачено при кредитуванні нерезидентів можливість використання банківськими структурами рейтингів кредитоспроможності, що оприлюднені провідними міжнародними рейтинговими агентствами (Standart & Poor's, Moody's, Fitch).

При оцінюванні кредитоспроможності позичальників банк повинен був визначати інтегральний показник кредитоспроможності на засадах використання дискримінантних моделей окремо для великих та середніх і малих підприємств для 9 груп видів економічної діяльності. Також у Постанові № 23 було визначено алгоритми обчислення фінансових коефіцієнтів, що є складовими дискримінантних моделей. На підставі проведених розрахунків банк отримував змогу визначити клас боржника юридичної особи залежно від значення інтегрального показника кредитоспроможності з урахуванням величини підприємства, при цьому було передбачено ідентифікування 9 класів. У процесі використання наданого боржнику кредиту банком оцінювався стан обслуговування боргу юридичною особою залежно від кількості протермінованих днів, що надавало змогу надалі класифікувати кредит за категоріями якості та визначити показник ризику за кредитом. При цьому банк визначав показник ризику за кредитом, наданим юридичній особі, з урахуванням динаміки значень інтегрального показника кредитоспроможності за дискримінантною моделлю, якості системи менеджменту боржника, ринків збуту продукції, наявності бізнес-планів та інших джерел, що можуть вплинути на своєчасність і повноту погашення боргу.

Ключовими недоліками та проблемними аспектами застосування Постанови № 23 є такі: будь-які економіко-математичні моделі, зокрема і дискримінантні, у кризові піки не надають достовірну інформацію, а також такі моделі потребують систематичного оновлення, оскільки ситуація на ринку динамічна і параметри моделей є змінними; оскільки показники дискримінантних моделей розраховуються на основі даних фінансової звітності, то не було враховано, що не завжди вона реально відображає існуючий стан справ на підприємстві; групування видів економічної діяльності не завжди є виправданим та обґрунтованим (наприклад, в третю групу було поєднано такі напрями переробної промисловості, як текстильне виробництво, виробництво меблів, виробництво паперу та паперових виробів, що є доволі дискусійним); при доборі індикаторів у дискримінантну модель доцільно було б додати більш інформативні показники, що свідчать про кредитоспроможність (зокрема, коефіцієнт фінансового левериджу, коефіцієнт Бівера, коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей тощо).

Варто зауважити, що з 2017 р. вступила у дію Постанова № 351. Ця Постанова замінила Постанову № 23 та вже передбачає визначення класу боржника-юридичної особи за одним із 10 класів. При цьому банк ідентифікує клас боржника на підставі оцінювання його фінансового стану, в межах якого пріоритетним є визначення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника на засадах розрахунку інтегрального показника фінансового стану з використанням логістичної моделі. Слід зазначити, що моделі побудовані вже за 4 секціями видів економічної діяльності, містять діапазони фінансових показників та їх трансформацію у індикатори моделі, а також сформовані окремо для великих та середніх і малих підприємств. Водночас, варто наголосити, що очевидною проблемою Постанови № 351 є те, що не усі показники моделі є ідентифіковані та алгоритмізовані для розрахунку. Слід також зазначити, що банк може корегувати клас фінансового стану боржника з урахуванням своєчасності сплати боргу боржником, належності боржника до групи юридичних осіб під спільним контролем, кредитної історії боржника тощо. Таким чином, з огляду на усе вищевикладене можна стверджувати, що Постанова № 351 є очевидно проблемною з методичного боку діагностики кредитоспроможності, оскільки не деталізує алгоритмів розрахунків більшості фінансових показників, містить недостатньо обґрунтовані діапазони їхніх значень, а також ґрунтується на логістичній моделі, яка використовується у випадку, коли пояснювана змінна може набувати тільки двох значень, що є доволі сумнівним.